

ZUZANNA CZERWONKA-WAJDA

DE ROL VAN ORTHOGRAFISCHE, CROSS-LINGUISTISCHE
EN INDIVIDUELE FACTOREN BIJ HET ONTSTAAN VAN
UITSPRAAKFOUTEN: HET GEVAL VAN NEDERLANDSE
ECHTE EN ONECHTE TWEKLANKEN IN DE UITSPRAAK
VAN POOLSTALIGEN

Abstract. Pools en Nederlands verschillen in het fonetisch systeem wat betreft de klinkers: dit betreft zowel het aantal klinkers als het vermogen om klinkers te combineren tot grotere gehelen. Dit resulteert in een aantal systematische en articulatorische fouten in de uitspraak van twee soorten Nederlandse tweeklanken door Poolse sprekers. Uit de analyse van het verzamelde materiaal (uitspraakopnames van eerstejaarsstudenten Nederlands aan de Universiteit van Wrocław) blijkt echter dat er ook andere soorten fouten in de uitspraak voorkomen, zoals fouten die zijn ingegeven door orthografie of die het gevolg zijn van de invloed van vreemde talen die de proefpersonen vóór het Nederlands leerden (zoals Engels en Duits). Er zijn ook individuele tendensen om specifieke fouten in de uitspraak van Nederlandse tweeklanken te herhalen. Het doel van dit artikel is om juist deze fouten in detail te analyseren en te wijzen op hun belang in het proces van het leren van de Nederlandse uitspraak.

Trefwoorden: Nederlands; tweeklanken; uitspraakfouten; spellinguitspraak; cross-linguïstische invloed; individuele verschillen; uitspraakonderwijs; NVT

Dr. ZUZANNA CZERWONKA-WAJDA, Assistant Professor in Leerstoel voor Nederlandse Filologie, Universiteit van Wrocław; correspondentieadres: Katedra Filologii Niderlandzkiej UW, ul. Kuźnicza 21-22, 50-138, Wrocław, Polen; e-mail: zuzanna.czerwotka@uwr.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2578-1387>.

CC BY-NC-ND 4.0

Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 4.0 Internationaal

ROLA CZYNNIKÓW ORTOGRAFICZNYCH, MIĘDZYJĘZYKOWYCH
I INDYWIDUALNYCH W POWSTAWANIU BŁĘDÓW WYMOWY:
PRZYPADEK NIDERLANDZKICH DYFTONGÓW PRAWDZIWYCH I FAŁSZYWYCH
W WYMOWIE OSÓB POLSKOJĘZYCZNYCH

Abstrakt. Polski i niderlandzki różnią się w obszarze samogłoskowym systemu fonetycznego: zarówno pod względem liczby samogłosek, jak zdolności łączenia samogłosek w większe kompleksy. Skutkuje to szeregiem błędów systemowych i artykulacyjnych w wymowie dwóch typów dyftongów niderlandzkich przez osoby polskojęzyczne. Przy czym, jak pokazuje analiza zebranego materiału (nagrań wymowy studentów pierwszego roku niderlandystyki na Uniwersytecie Wrocławskim), w wymowie osób badanych pojawiają się także inne rodzaje błędów, np. motywowane ortograficznie lub wynikające z wpływu języków obcych, których studenci uczyli się przed niderlandzkim (jak angielski i niemiecki). Istnieją również indywidualne tendencje do powtarzania określonych błędów w wymowie niderlandzkich dyftongów. Celem niniejszego artykułu jest szczegółowa analiza tych właśnie błędów, a także zwrócenie uwagi na ich rolę w procesie nauki wymowy niderlandzkiej.

Słowa kluczowe: język niderlandzki; dyftongi; błędy w wymowie; wymowa zgodna z pisownią; wpływy międzyjęzykowe; różnice indywidualne; nauczanie wymowy; NVT

THE ROLE OF ORTHOGRAPHIC, CROSS-LINGUISTIC AND INDIVIDUAL FACTORS
IN THE OCCURRENCE OF PRONUNCIATION ERRORS:
THE CASE OF DUTCH TRUE AND FALSE DIPHTHONGS
IN THE PRONUNCIATION OF POLISH SPEAKERS

Abstract. Polish and Dutch differ when it comes to the vowel area of the phonetic system: both in terms of the number of vowels and in ability to combine vowels into larger complexes. This results in a number of systemic and articulatory errors in the pronunciation of two types of Dutch diphthongs by Polish speakers. However, as the analysis of the collected material (pronunciation recordings of first year Dutch students at the University of Wrocław) shows, other types of errors also appear in pronunciation, such as those motivated by orthography or resulting from the influence of foreign languages which the subjects learned before Dutch (like English and German). There are also individual tendencies to repeat specific errors in the pronunciation of Dutch diphthongs. The purpose of this article is to analyze these very errors in detail, as well as to point out their importance in the process of learning Dutch pronunciation.

Keywords: Dutch; diphthongs; pronunciation errors; spelling pronunciation; cross-linguistic influence; individual differences; pronunciation teaching; NVT

INLEIDING

Het leren van de uitspraak van een vreemde taal is geen gemakkelijke taak, vooral als het om de derde (of zelfs vierde of vijfde) vreemde taal gaat, waar-

mee de leerder later in het leven begint. In de vakliteratuur worden verschillende factoren aangesproken die een rol spelen in het leerproces van de uitspraak: van leeftijd, over expositie, persoonlijkheid van de leerder, zijn motivatie en houding t.o.v. van de taal, situatie in de klas en kwaliteit van de instructie (Gilakjani & Ahmadi, 2011, pp. 75–79), tot verschillen tussen de te leren vreemde taal en de moedertaal van de leerder op suprasegmentaal niveau (d.w.z. verschillen in ritme, intonatie en klemtoon). Vanzelfsprekend hebben we ook te maken met de invloed van verschillen op segmentaal niveau op het leerproces. Als we kijken naar de talen die het zwaartepunt van deze bijdrage vormen, zien we bijvoorbeeld dat het Pools en het Nederlands aanzienlijk verschillen zowel t.o.v. het aantal klinkers (acht voor het Pools en dertien voor het Nederlands), alsook t.o.v. de toepassing van distinctieve kenmerken (in het Pools vervullen lengte en spanning geen distinctieve rol, wat in het Nederlands wel het geval is). Dit resulteert in veel verschillende soorten fouten in de uitspraak van Nederlandse klinkers die door Poolse moedertaalsprekers worden gemaakt (Czerwonka-Wajda, 2022). Beide talen verschillen ook in de mogelijkheid om klinkers te combineren tot grotere eenheden die men algemeen klinkercomplexen zou kunnen noemen. In het Nederlands is zowel het vermengen van twee klinkers tot een nieuwe eenheid mogelijk (tweeklank, ook wel echte tweeklank/diftong¹ genoemd), alsook het combineren van twee klinkers tot een grotere eenheid (semi-diftong of onechte tweeklank/diftong genoemd). Het Pools daarentegen beschikt over geen tweeklanken in de inheemse woorden en de klinkercombinaties komen in de inheemse woorden ook maar in beperkte mate voor. De door Zuzanna Czerwonka-Wajda al uitgevoerde analyse (Czerwonka-Wajda, 2023) laat zien dat beide soorten tweeklanken in het algemeen ook een struikelblok vormen voor Poolstalige leerders van het Nederlands, alhoewel niet alle fouten verklaard kunnen worden met het simpele feit dat de tweeklanken (of klinkers waaruit deze tweeklanken bestaan) in het fonetisch systeem van het Pools ontbreken.

Het doel van deze bijdrage is om de resultaten van het eerdere onderzoek als uitgangspunt te nemen en vervolgens fouten in de uitspraak van echte en onechte tweeklanken van Poolstalige leerders nader te analyseren, met het oog op nieuwe articulatorische data (het aantal respondenten van wie de uitspraak wordt geanalyseerd is verhoogd naar 50, t.o.v. 25 in het eerdere onderzoek) en factoren van meer kwalitatieve aard. Om dat doel te bereiken, worden de Nederlandse echte en onechte tweeklanken eerst kort voorgesteld, waarna een

¹ In het Nederlands worden twee begrippen door elkaar gebruikt: diftong en tweeklank. In deze bijdrage werd gekozen om het begrip tweeklank te hanteren.

bondige bespreking van de resultaten van het eerdere onderzoek van Czerwonka-Wajda zal volgen. Vervolgens worden de articulatorische data geanalyseerd ten opzichte van orthografische, cross-linguïstische en individuele factoren die bij het ontstaan ervan konden bijdragen. Ten slotte worden de uitkomsten gebruikt om aanbevelingen en zwaartepunten voor de didactiek van de Nederlandse uitspraak te formuleren.

1. NEDERLANDSE ECHTE EN ONECHTE TWEEKLANKEN

Alhoewel er in de vakliteratuur meer en minder uitvoerige definities van de tweeklank te vinden zijn, bestaat er over het algemeen consensus over twee wezenlijkste kenmerken ervan. Ten eerste ontstaat een tweeklank uit twee vocalische bestanddelen binnen dezelfde lettergreep en ten tweede moeten die elementen nauw met elkaar verbonden zijn (Booij e.a., 1980, p. 71). Daarnaast vinden we in verschillende bronnen verschillende manieren om tweeklanken te onderverdelen, bijvoorbeeld in stijgende en dalende, open en gesloten, of korte en lange tweeklanken (Bussmann e.a., 2006, p. 316). Maar als we de Nederlandstalige literatuur omtrent tweeklanken raadplegen, springt nog een manier in het oog om tweeklanken intern te verdelen. Er worden namelijk twee categorieën van tweeklanken onderscheiden door naast het begrip diftong/tweeklank nog een extra omschrijving te gebruiken:

- echte en onechte tweeklanken (o.a. Rietveld & van Heuven, 2001; van Oostendorp, 2013),
- diftongen en semi-diftongen (o.a. e-ANS, hoofdstuk 1.1.1.1).

Ongeacht hoe we die twee soorten tweeklanken gaan noemen, is het duidelijk dat de bestanddelen niet altijd op dezelfde manier worden gecombineerd: de ene manier is blijkbaar beter ('echt') dan de andere ('onecht', 'semi'). Hieruit ontstaat dus de vraag: wat onderscheidt een combinatie van twee klinkers die een 'echte' en een 'onechte' tweeklank vormen? In verband hiermee noemt van Oostendorp (2013) in een van zijn bijdragen in het kader van 'Klankencyclopedie van het Nederlands' een aantal verschillen tussen de echte en de onechte tweeklanken. Hij merkt onder andere op dat het eerste deel van de echte tweeklanken een korte, niet gespannen klinker is ("de e van pet in bij, de u van put in bui"), waarbij het eerste deel van onechte tweeklanken echter doet denken aan een lange klinker ("de ee van beet in leeuw, de oo van boot in looi"). Daarnaast wijst van Oostendorp ook op de verschillende fonotactische combineerbaarheid van echte en onechte tweeklanken. Maar het

wezenlijke verschil tussen de echte en de onechte tweeklanken zit in de manier waarop ze worden gearticuleerd. In het volgende lichten we de belangrijkste articulatorische eigenschappen van beide soorten tweeklanken kort toe.

Laten we met de echte tweeklanken beginnen. In de vakliteratuur worden als ‘echt’ deze tweeklanken omschreven waarin de eerste klinker geleidelijk en dynamisch in de tweede overgaat – die geleidelijke overgang noemt men een ‘vergliding’ (Rietveld & van Heuven, 2001, p. 145). De verglijding houdt in dat (steeds hetzelfde deel van de) tong tijdens de articulatie omhoog gaat. Tegelijkertijd raken de spieren van de articulatieorganen meer gespannen en de positie van de lippen wordt meer gemarkeerd. Dit veroorzaakt dat de grens tussen de twee bestanddelen van de echte tweeklank verzwakt totdat ze fysiek niet meer te onderscheiden is. Bijgevolg ontstaat er een nieuwe eenheid in het systeem (Tworek, 2012, p. 114). In het Nederlands kunnen drie echte tweeklanken worden onderscheiden, die hetzelfde articulatiepatroon volgen, d.w.z. ze beginnen met een ongespannen korte klinker met een lagere positie in de klinkervierhoek en eindigen met een hoge gespannen korte klinker:²

- de [ɛi], een tweeklank die vooraan in de mond en met spreiding van de lippen gearticuleerd wordt, met [ɛ] en [i] als bestanddelen, gespeld als <ij> en <ei>;
- de [œy], een tweeklank die vooraan in de mond en met ronding van de lippen gearticuleerd wordt, met [œ] en [y] als bestanddelen, gespeld als <ui>;
- de [au], een tweeklank die achteraan in de mond en met ronding van de lippen gearticuleerd wordt, met [a] en [u] als bestanddelen, gespeld als <ou>, <ouw>, <au> en <auw>.

In het geval van onechte tweeklanken verloopt de articulatie anders. Er is geen geleidelijke overgang van het ene element in het andere omdat we ten minste te maken hebben met het veranderen van de positie van de lippen tijdens de articulatie (bijvoorbeeld van gerond naar ongerond of omgekeerd). Dit veroorzaakt dat de grens tussen de twee bestanddelen fysiek wel vatbaar is (zie spectrogrammen in Rietveld & van Heuven, 2001, p. 153) en er ontstaat geen nieuwe eenheid in het systeem – wij hebben te maken met een sequentie van twee klinkers die na elkaar worden uitgesproken.³ In het Nederlands kunnen er vijf onechte tweeklanken worden onderscheiden:

² Transcriptie volgens Rietveld en van Heuven (2001, p. 72). Zie *ibid.* voor de redenering m.b.t. de keuze van [a] als het eerste element van de echte tweeklank [au] i.p.v. [ɔ].

³ Volgens sommige bronnen kan het ‘onechte’ karakter van dit soort tweeklank ook erin zitten dat het tweede element geen klinker is, maar een glijklank: [j] of [w] (Rietveld & van Heuven,

- de [ui], bestaande uit de achterklinker [u] en de voorklinker [i], gespeld als <oei> (naast verandering in de dorsaliteit, gaan de lippen van gerond over naar gespreid),
- de [oi], bestaande uit de achterklinker [o] en de voorklinker [i], gespeld als <ooi> (naast verandering in de dorsaliteit, gaan de lippen van gerond naar gespreid),
- de [ai], bestaande uit de middenklinker [a] en de voorklinker [i], gespeld als <aai> (naast verandering in de dorsaliteit, gaan de lippen van neutraal naar gespreid),
- de [iy], bestaande uit de voorklinkers [i] en [y], gespeld als <ieuw> (de lippen gaan van gespreid naar gerond),
- de [ey], bestaande uit de voorklinkers [e] en [y] gespeld als <eeuw> (de lippen gaan van gespreid naar gerond).

2. HET ONDERZOEK NAAR NEDERLANDSE TWEEKLANKEN ALS UITSPRAAKPROBLEEM

Het enige bestaande onderzoek naar de uitspraak van Nederlandse echte en onechte tweeklanken door Poolstaligen is dat van Czerwonka-Wajda van 2022–23 (Czerwonka-Wajda, 2023).⁴ In het volgende worden de resultaten van dit onderzoek kort gerecapituleerd.

Bij wijze van inleiding merkte de auteur op dat meerdere klinkers of klinkerletters iets gewoons zijn in het Nederlands, terwijl dit niet het geval is in het Pools. Daarom hebben Poolse leerders vaak problemen met woorden zoals *reëel* of *geleiachtig*. Verder zijn er geen echte tweeklanken in het fonetische systeem van de Poolse taal. Wanneer in het Pools de klinkers die in het Nederlands een echte tweeklank vormen, elkaar opvolgen, ontstaat er geen tweeklank. Bijvoorbeeld, wanneer [ɛ] en [i] elkaar opvolgen (<ei> is een van de

2001, p. 153; Cohen et al., 1978, p. 29; e-ANS, hoofdstuk 1.1.1.1). In het geval van deze interpretatie worden de onechte tweeklanken als volgt getranscribeerd: [uj], [oj], [aj], [iw], [ew].

⁴ Ook vermeldenswaard in de context van de analyse van de uitspraak van tweeklanken door personen met een Slavische moedertaal is Kostecka's artikel "De struikelblokken van de uitspraak van het Nederlands bij Tsjechische studenten" (2016), waarin de auteur de problemen van haar studenten bij de uitspraak van echte tweeklanken bespreekt. Kostecka's bevindingen zijn vergelijkbaar met de resultaten van Czerwonka-Wajda (2023): de eenvoudigste tweeklank voor de Tsjechische moedertaalsprekers is de [au]. De verwerving van de overige twee diftongen verloopt moeilijker, waarbij de meeste fouten in de uitspraak van [œy] ontstaan.

manieren om de echte tweeklank [ɛi] te spellen), is er altijd een lettergreepgrens tussen de twee klinkers – wat de vorming van een tweeklank uitsluit. Aan de andere kant, wanneer <a> en <u> elkaar opvolgen (<au> is een van de manieren om de echte tweeklank [au] te spellen), wordt de combinatie van [a] met de glijklank [w] gerealiseerd in de uitspraak. Als we gaan kijken naar klinkercombinaties die vergelijkbaar zijn met Nederlandse onechte tweeklanken met [i] of [j] als het tweede element, hebben ze in het Pools de onbeklemtoonde klinker als eerste component en altijd de halfklinker [j] als tweede component (respectievelijk [aj], [ɔj], [ɔj]). Daarentegen zijn er geen klinkercombinaties in het Pools met [y] als tweede bestanddeel, omdat deze klinker niet voorkomt in het fonetische systeem van het Pools. Het doel van het onderzoek was derhalve om na te gaan, in hoeverre beide soorten Nederlandse tweeklanken een potentieel articulatieprobleem vormen voor Poolse sprekers die de Nederlandse uitspraak leren. In dit geval ging het om 25 eerstejaarsstudenten van wie de uitspraak in het kader van het onderzoek werd geanalyseerd. De studenten lazen een thematisch samenhangende tekst bestaande uit 28 zinnen, waarin samen 32 woorden met echte en onechte tweeklanken stonden.

Vervolgens probeerde Czerwonka-Wajda de moeilijkheidsgraad van afzonderlijke echte en onechte tweeklanken in te schatten op basis van systematische, articulatorische en orthografische verschillen tussen het Pools en het Nederlands (kolommen 2 en 3). In de volgende stap werd de prognose geverifieerd met behulp van de articulatorische data door het aandeel correcte en incorrecte realisaties te bepalen (kolom 4) en aan te geven of de geregistreerde uitspraakproblemen feitelijk te maken hadden met de spelling.

Tabel 1. Recapitulatie resultaten eerder onderzoek (Czerwonka-Wajda, 2023)

Tweeklank <spelling>	Moeilijkheidsgraad	Potentiële orthografische invloeden?	Correcte realisaties (%)	Geregistreeerde orthografische invloeden
[ɛi] <ei>/<ij>	laag: beide klinkers komen in het fonetisch systeem van het Pools voor	mogelijk voor beide spellingsvarianten	84	aanwezig
[œy] <ui>	hoog: geen van de klinkers komt in het fonetisch systeem van het Pools voor	mogelijk	49	aanwezig

[au] <ou>/<ouw> <au>/<auw>	laag: beide klinkers komen in het fonetisch systeem van het Pools voor	mogelijk, vooral voor de spellingsvarianten met <w>	94	aanwezig
[ui] <oei>	laag: beide klinkers komen in het fonetisch systeem van het Pools voor	mogelijk	64	aanwezig
[oi] <ooi>	gemiddeld: [o] komt niet voor in het fonetisch systeem van het Pools	mogelijk	76	aanwezig
[ai] <aai>	laag: beide klinkers komen in het fonetisch systeem van het Pools voor	mogelijk	89	aanwezig
[iy] <ieuw>	gemiddeld: [y] komt niet voor in het fonetisch systeem van het Pools	mogelijk	96	aanwezig
[ey] <eeuw>	hoog: geen van de klinkers komt in het fonetisch systeem van het Pools voor	mogelijk	36	aanwezig

Als we naar de prognose kijken, zien we, dat er onder de acht tweeklanken er twee zijn met een potentieel hoge moeilijkheidsgraad (de echte tweeklank [œy] en de onechte tweeklank [ey]) en twee met een gemiddelde (de onechte tweeklanken [oi] en [iy]). De overige vier tweeklanken bestaan uit klinkers die wel in het fonetisch systeem voorkomen, wat ze articulatorisch minder moeilijk maakt. Daarnaast moet in het geval van alle tweeklanken er echter rekening worden gehouden met de mogelijke negatieve invloed van de spelling op de uitspraak. De resultaten van de analyse van articulatorische data bevestigden de problematische status van de echte tweeklank [œy] en de onechte tweeklank [ey] – deze hebben inderdaad het laagste percentage correcte realisaties (respectievelijk 49% en 36%). Aan de andere kant hebben we te maken met een onverwacht laag percentage van incorrecte realisaties in het geval van onechte tweeklank [ui] (dat een articulatorisch lage moeilijkheidsgraad had) en een onverwacht hoog aandeel van correcte realisaties in het geval van onechte tweeklank [iy]. Bovendien werden in het geval van alle tweeklanken orthografische invloeden geregistreerd: sommige duidelijk

vanwege de zogenaamde spellingsuitspraak,⁵ maar ook andere die noch konden worden verklaard met de invloed van Nederlandse noch met de invloed van Poolse spelling. Daarboven waren ook individuele neigingen van de studenten te observeren om bepaalde tweeklanken op een ‘persoonlijke’ repetitieve manier uit te spreken. Daarom werd besloten dat er een uitgebreid onderzoek nodig is dat de orthografische, cross-linguïstische en individuele factoren in overweging zal nemen.

3. ORTHOGRAFISCHE, CROSS-LINGUIÏSTISCHE EN INDIVIDUELE FACTOREN BIJ HET ONTSTAAN FOUTEN IN DE UITSPRAAK VAN DE NEDERLANDSE ECHTE EN ONECHTE TWEEDKLANKEN DOOR POOLSTALIGEN

De articulatiegegevens, die in het volgende worden geanalyseerd aan de hand van de uitgekozen drie factoren, zijn afkomstig van een willekeurige selectie van 50 eerstejaarsstudenten van de cursus Nederlands die in januari 2022 en 2024 de uitspraakopname maakten als onderdeel van de uitspraakevaluatie in het kader van de cursus ‘Praktische Fonetiek’ (25 opnames per jaar; de data waren vergelijkbaar omdat alle studenten dezelfde tekst met dezelfde woorden met echte en onechte tweeklanken moesten lezen). Op het moment van de opname hadden alle deelnemende studenten ongeveer twaalf weken praktijklessen Nederlands achter de rug van negen leseenheden van 90 minuten per week, waarvan één leseenheid van 90 minuut per week was gewijd aan het leren van de uitspraak als onderdeel van de cursus ‘Praktische Fonetiek’. Daarnaast was één college van deze cursus volledig gewijd aan het leren van de uitspraak van echte en onechte tweeklanken. Daarom kan worden aangenomen dat de proefpersonen basisvaardigheden hadden in de uitspraak van deze twee soorten tweeklanken.

Voordat we overgaan naar de kwalitatieve analyse van de drie uitgekozen factoren bij het ontstaan fouten in de uitspraak van de Nederlandse echte en onechte tweeklanken door Poolstaligen, worden de algemene kwantitatieve resultaten van de analyse van de uitspraak van de 50 proefpersonen gepresenteerd, inclusief een vergelijking van de prestaties van de groepen van 2022 en 2024.

⁵ Spellinguitspraak kan worden opgevat als het foutief uitspreken van woorden vanwege hun spelling (Van den Toorn, 1977, pp. 136–137). In de context van vreemdetaalonderwijs gaat het meestal om het uitspreken van elke letter van het vreemde woord als een aparte klank, heel vaak onder de invloed van schrift-uitspraakrelatie in de moedertaal van de leerder. Dit kan onder andere ertoe leiden dat de tweeklanken niet correct worden uitgesproken.

Tabel 2. Kwantitatieve resultaten van de analyse van de uitspraakopnames van 2022 en 2024

[echte tweeklank] <spelling>	voorbeelden uit de tekst	aantal/percentage correcte realisaties: Groep 2022	aantal/percentage correcte realisaties: Groep 2024	aantal/percentage correcte realisaties: samen
[œy]				
<ui>	huis	10/25	11/25	21/50
	huis	12/25	11/25	23/50
	zuiden	11/25	10/25	21/50
	buiten	16/25	15/25	31/50
		49/100 (49%)	47/100 (47%)	96/200 (48%)
[ɛi]				
<ei>/<ij>	bijna	21/25	22/25	43/50
	tijd	18/25	17/25	35/50
	vijf	22/25	22/25	44/50
	zijn	24/25	23/25	47/50
	vrij	18/25	17/25	35/50
	altijd	17/25	18/25	35/50
	tijd	18/25	18/25	36/50
	mijn	24/25	23/25	47/50
	reis	24/25	24/25	48/50
	mei	25/25	25/25	50/50
		211/250 (84%)	209/250 (83,5%)	420/500 (84%)
[au]				
<ou>	koud	25/25	25/25	50/50
<au>	gebouwen	21/25	20/25	41/50
<ouw>	oude	25/25	24/25	49/50
<auw>	blauwe	23/25	23/25	46/50
		94/100 (94%)	92/100 (92%)	186/200 (93%)

[onechte tweeklank] <spelling>	voorbeelden uit de tekst	aantal/percentage correcte realisaties – Groep 2022	aantal/percentage correcte realisaties – Groep 2024	aantal/percentage correcte realisaties – samen
[ai]				
<aai>	waait	22/25	22/25	44/50
	zwaaien	18/25	19/25	37/50
	lawaaï	24/25	23/25	47/50
	draai	25/25	23/25	48/50
		89/100 (89%)	87/100 (87%)	176/200 (88%)
[oi]				
<ooi>	nooit	23/25	22/25	45/50
	mooie	21/25	18/25	39/50
	voltooid	21/25	22/25	43/50
	dooien	11/25	12/25	23/50
		76/100 (76%)	74/100 (74%)	150/200 (75%)
[ui]				
<oei>	moeilijke	14/25	13/25	27/50
	vermoeiend	17/25	16/25	33/50
	groeien	17/25	17/25	34/50
		48/75 (64%)	46/75 (61%)	94/150 (63%)
[iy]				
<ieuw>	nieuwe	25/25	24/25	49/50
	nieuw	25/25	25/25	50/50
	benieuwd	22/25	21/25	43/50
		72/75 (96%)	70/75 (93%)	142/150 (95%)
[ey]				
<eeuw>	schreeuwen	7/25	9/25	16/50
	sneeuw	11/25	10/25	21/50
		18/50 (36%)	19/50 (38%)	37/100 (37%)

Zoals we uit de data in de tabel kunnen afleiden, hebben beide groepen vrijwel vergelijkbaar gepresteerd, wat doet vermoeden dat we in kwantitatief opzicht te maken hebben met een reproduceerbaar beeld van uitspraakproblemen van Poolstalige leerders op het gebied van Nederlandse tweeklanken. De [ey] heeft het laagste percentage van correcte realisaties onder de onechte tweeklanken (37%) en de [œy] – het laagste percentage van correcte realisaties onder de echte tweeklanken (48%). Aan de andere kant van de schaal staan de echte tweeklank [au] en de onechte tweeklank [iy], beide met meer dan 90% correcte realisaties.

Laten we nu de uitspraakproblemen in verband met afzonderlijke echte en onechte tweeklanken bespreken, rekening houdend met kwalitatieve factoren van orthografische en cross-linguïstische aard, beginnend met de [œy]. De [œy] is de enige tweeklank in de uitspraak waarvan de systematische verschillen duidelijk meer invloed lijken te hebben dan de orthografische en cross-linguïstische invloeden. Er konden namelijk meerdere manieren worden geregistreerd waarop de proefpersonen de [œy] realiseerden, maar dit waren echter daadwerkelijke pogingen om de uitspraak van deze tweeklank articulatief te imiteren (bijvoorbeeld de [œy] uitgesproken als [ɪ + j], [a + j], [ɔ + j] of [ɛ + j]).⁶ Slechts twee foutieve realisaties waren orthografisch gemotiveerd: [œy] uitgesproken als [u + j] of [ʊ + j] en als [ʊ]. De eerste twee gevallen kunnen worden geclassificeerd als gevallen van de zgn. spellingsuitspraak – de proefpersonen hebben beide klinkers apart uitgesproken, volgens de regels van de Poolse uitspraak. Het laatste geval kan beschouwd worden als een soort [i]-deletie die hetzij te maken heeft met de spellingsuitspraak, oftewel met problemen van Poolstalige leerders bij het omgaan met <u> en <i> naast elkaar binnen dezelfde lettergreep. De enige realisatie die men zou kunnen uitleggen met cross-linguïstische invloeden is het uitspreken van de [œy] in het woord *huis* als [au], onder invloed van de uitspraak van het Duitse woord *Haus*.

In het geval van [ei] waren er minder articulatiemoeilijkheden, wat vooral tot uiting komt in een hoog percentage correcte realisaties (84%). Als we naar de meest voorkomende fouten in de uitspraak van [ei] kijken, zien we dat deze tweeklank regelmatig vervangen wordt door de combinatie van twee klinkers

⁶ Bovendien blijkt uit de lespraktijk in de latere studiestadia dat de moeilijkheden bij het uitspreken van de tweeklank [œy] blijven bestaan (d.w.z. dat deze ook in de uitspraak van studenten op bijvoorbeeld B1-/B2-niveau voorkomen) en onafhankelijk zijn van de moedertaal (Tsjechisch-, Hongaars- of Duitstalige leerlingen hebben ze ook). Ook in de context van NVT (Nederlands als vreemde taal) wordt de uitspraak in de laatste editie van e-ANS dat [œy] “de meest exotische klinker in het Nederlandse systeem” is (hoofdstuk 1.1.3.1.15) bevestigd.

die op de onechte tweeklank [ai]/[aj] lijkt. De hoge frequentie van deze fout heeft ongetwijfeld te maken met cross-linguïstische invloeden die in de uitspraak tot stand komen onder de invloed van andere vreemde talen die de proefpersonen voor het Nederlands hebben of hadden geleerd. Dit uit zich bijvoorbeeld in de uitspraak door sommige proefpersonen van het woord *vijf* als [fajv] onder invloed van het Engels of het woord *zijn* als [zain] onder invloed van het Duits.⁷ Aan de andere kant moet erop worden aangewezen dat er ook fouten in de uitspraak van [ɛi] zijn die sterk orthografisch gemotiveerd zijn. Het gaat namelijk om het voorkomen van spellingsuitspraak ([i + j]) in de woorden waarin de [ɛi] gespeld is met <ij>.

De echte tweeklank [au] had, zoals al opgemerkt, de meeste correcte realisaties (93%). Er werden geen fouten in de uitspraak van deze tweeklank gevonden die konden worden gerelateerd aan cross-linguïstische invloeden uit andere vreemde talen. Alle geregistreerde fouten waren orthografisch gemotiveerd en hadden te maken met een te nadrukkelijke uitspraak van <w> als <v> ten gevolge van de spellingsuitspraak. In sommige gevallen ging dit ook gepaard met een extra scheiding van de tweeklank in twee klinkers (bv. [a + u + v] of [a + w + v]), conform de spellingregels van het Pools.

In het geval van de onechte tweeklank [ey] was slechts ongeveer een derde van de realisaties correct. Toch waren de meeste problemen met deze tweeklank echter verbonden met de orthografische invloeden dan met het feit dat beide vocalische componenten van [ey], in het fonetische systeem ontbreken, of met cross-linguïstische invloeden. Er konden verschillende voorbeelden van de spellingsuitspraak vastgesteld worden (bv. [ey] uitgesproken als [ɛ(:) + w + v] of [ɛ + ʊ + v]) en ook verschillende voorbeelden van deletie ([ey] gereduceerd tot [ʊ + w], [ʊ + v], [ɛ: + v] of zelfs tot [ø], [y], [u] of [ʊ]). Dit betekent dat drie opeenvolgende klinkerletters in het geval van deze onechte tweeklank een serieus probleem vormen voor Poolstaligen. En het probleem wordt nog serieuzer vanwege de <w> die wel aanwezig is in de spelling, maar niet gerealiseerd wordt in de uitspraak. Bijzonder problematisch bleek het woord *schreeuwen* te zijn, dat de proefpersonen meerdere keren

⁷ Aan de andere kant kan de substitutie van [ɛi] door [aj] te wijten zijn aan het feit dat deze realisatie sinds de jaren tachtig ook steeds vaker in de uitspraak van Nederlandstaligen voorkomt – als een van de elementen van het zgn. Poldernederlands (Stroop, 2006). Het is niet uit te sluiten dat de proefpersonen deze manier van uitspreken van [ɛi] bijvoorbeeld in de media tegenkwamen en deze aanpasten aan hun behoeften, wat verder werd vergemakkelijkt door de minder veeleisende articulatie. Toch beschouwen we deze uitleg als minder waarschijnlijk omdat de proefpersonen eerstejaarsstudenten waren die buiten de klas niet veel contact hebben met door moedertaalsprekers gesproken Nederlands.

herhaalden voordat ze tot een volgens hen bevredigende uitspraak kwamen (die in de realiteit zelfs na meerdere herhalingen toch niet correct was).

Een interessante situatie doet zich voor in het geval van de onechte tweeklank [iy], die we in de prognose identificeerden als tweeklank met een gemiddelde articulatorische moeilijkheidsgraad vanwege systematische verschillen tussen het Pools en het Nederlands (de [y] ontbreekt in het fonetisch systeem van het Pools). In de geanalyseerde uitspraakopnames was dat helemaal niet terug te vinden – integendeel: er werd een onverwacht hoog percentage van correcte realisaties geregistreerd (96%). Misschien kwam dit doordat de testwoorden gebaseerd waren op het bijvoeglijk naamwoord *nieuw*, dat een hoge frequentie heeft en dat de leerlingen goed kenden, ook wat de uitspraak betreft. Een andere verklaring zou de positieve cross-linguïstische invloed van de Engelse taal kunnen zijn – het woord *new* wordt op een vergelijkbare manier uitgesproken ([nju:]). De weinige gevallen van verkeerde uitspraak van [iy] waren daarentegen duidelijk verbonden aan de spellingsuitspraak (bijvoorbeeld [iy] uitgesproken als [i + ε + v]), wat zich onder andere manifesteerde in de toevoeging van een duidelijke [v] na de klinkercombinatie (bv. [iy + v]). Bovendien konden er in het geval van [iy] geen negatieve cross-linguïstische invloeden uit andere vreemde talen worden geregistreerd.

Een even interessante situatie doet zich voor in het geval van de onechte tweeklank [ui] – voorspeld als gemakkelijk om uit te spreken in de prognose, bleek [ui] in de werkelijkheid verrassend moeilijk (slechts 63% correcte realisaties), vanwege de spelling: <oei>. De drie klinkerletters achter elkaar vormden ongetwijfeld een probleem voor de proefpersonen, die dit probeerden op te lossen door deze onechte tweeklank op te splitsen in opeenvolgende klinkers (bijvoorbeeld [ʊ + j + ε], [ɔ + ε + i]) of door één (bijvoorbeeld [ɔj] of [oi]) of zelfs twee klinkers ([u]/[ʊ]) te deleten. Vooral het testwoord *moeilijk* bleek problematisch te zijn, waarbij de proefpersonen hem meerdere keren probeerden te herhalen voordat ze een volgens hen bevredigende uitspraak konden bereiken (waarbij de uitspraak zelfs na meerdere herhalingen toch niet altijd correct was). Daarentegen konden er in het geval van [ui] geen cross-linguïstische invloeden uit andere vreemde talen worden geregistreerd.

De [oi] bleek een onechte tweeklank te zijn met een relatief hoog percentage correcte realisaties (76%) aan de ene kant, en met duidelijke cross-linguïstische en orthografische invloeden aan de andere kant. De invloed van de Engelse spelling, waarbij de dubbele <oo> moet worden uitgesproken als [ʊ] of [u:], lijkt verantwoordelijk te zijn voor verschillende realisaties van <ooi>

als [u + i], [u + j], [ʊ + i] of [ʊ + j] in de uitspraak van de proefpersonen, vooral in het testwoord *dooien*.

In het geval van [ai], dat over het algemeen gemakkelijk bleek te zijn (89% correcte realisaties), valt daarentegen een aantal realisaties op als [ei] of [ej], vooral in het testwoord *zwaaien*. Het is wel mogelijk dat deze manier om [ai] uit te spreken verbonden is met cross-linguïstische en orthografische invloeden vanuit het Engels: de <ai> wordt namelijk in bepaalde Engelse woorden (bijvoorbeeld *rain* of *aid*) uitgesproken als [ei].

Laten we tot slot nog de kwestie van de invloed van individuele factoren op het ontstaan van fouten in de uitspraak van Nederlandse echte en onechte tweeklanken bespreken. In de inleiding hebben we al enkele factoren besproken die in de vakliteratuur worden genoemd in de context van individuele prestaties van de leerder, zoals zijn persoonlijkheid, zijn motivatie of zijn houding t.o.v. van de te leren taal. We mogen wel aannemen dat de motivatie van de proefpersonen hoog was, aangezien zij Nederlands zelf hebben gekozen als hun studievak. Om dezelfde reden kan worden aangenomen dat de houding van de proefpersonen t.o.v. het Nederlands positief was. Deze factoren zouden dus geen negatieve invloed moeten hebben op de prestaties van de proefpersonen. De persoonlijkheid daarentegen kan in zekere mate invloed hebben op de resultaten in die zin, dat de proefpersonen die zich onzeker voelen wanneer ze moeten spreken tijdens de les, gestrest konden zijn en daardoor meer fouten konden maken. Maar er moeten nog twee andere individuele factoren in aanmerking worden genomen, bijvoorbeeld de kennis van andere vreemde (Germaanse) talen. Zo kon de invloed van bijvoorbeeld Duits in de woorden *tijd* of *zijn* en Engels in testwoorden zoals *dooien* en *zwaaien* voor sommige proefpersonen worden geregistreerd. De kwestie van ‘uit elkaar houden’ van talen in het leerproces, vooral als die talen genetisch nauw verwant zijn, lijkt van wezenlijk belang te zijn. Dit geldt des te meer wanneer we in overweging nemen, dat er voor het Nederlands, Duits en Engels lexemen zijn die men als heel specifieke valse vrienden kon beschouwen: woorden die dezelfde (of vergelijkbare) betekenis hebben, een vergelijkbare grafemische vorm, maar een verschillende uitspraak (Czerwonka-Wajda, 2016), om enkele te noemen:

Tabel 3. Uitgekozen Nederlandse, Duitse en Engels lexemen met dezelfde (of vergelijkbare) betekenis, een vergelijkbare grafemische vorm en een andere uitspraak

Nederlands	Duits	Engels
komen	kommen	come
bij	bei	by
mijn	mein	mine
koel	kühl	cool
wijn	Wein	wine
woord	Wort	word

Daarnaast moeten we rekening houden met een individuele neiging om bepaalde tweeklanken repetitief op een bepaalde manier uit te spreken wat kan leiden tot het herhalen van bepaalde uitspraakfouten. Onder de proefpersonen van wie de uitspraak geanalyseerd is t.o.v. deze bijdrage, waren er vier die de echte tweeklanken [œy] en [ɛi] in alle testwoorden als [aj] hebben uitgesproken. Er waren ook drie proefpersonen die dezelfde echte tweeklanken in alle testwoorden als [ɪ + j] hebben uitgesproken. En daarnaast waren er nog drie proefpersonen die de onechte tweeklank [ui] consistent vervangen met [ɔj]. Dit toont aan dat het de moeite waard is om in het onderwijsproces niet alleen aandacht te besteden aan typische fouten, maar ook aan individuele fouten, die kunnen worden opgespoord door het maken, analyseren en bespreken van individuele uitspraakopnames.

4. DISCUSSIE OVER DE RESULTATEN EN AANWIJZINGEN VOOR DE LESPRAKTIJK NEDERLANDSE UITSPRAAK

Rekening houdend met de in de inleiding geformuleerde onderzoeksdoel-einden, moet worden opgemerkt dat de resultaten van de analyse van nieuwe data van 2024 in het algemeen in lijn zijn met de resultaten van de analyse van de data van 2022 (Czerwonka-Wajda, 2023). Het kan bijvoorbeeld worden bevestigd dat onder de tweeklanken er twee zijn die gekenmerkt zijn door een hoge articulatorische moeilijkheidsgraad: dit zijn respectievelijk de echte tweeklank [œy] en de onechte tweeklank [ey]. De articulatiemoeilijkheid ervan wordt niet alleen weerspiegeld in het hoge totale percentage incorrecte realisaties, maar ook in het aantal manieren waarop de proefpersonen ze probeerden uit te spreken. Aangezien zowel [œy] als [ey], alsook de drie klinkers

waaruit die twee tweeklanken bestaan, geen deel uitmaken van het fonetische systeem van de Poolse taal, is het duidelijk dat ze speciale aandacht moeten krijgen bij het onderwijzen van de Nederlandse uitspraak. Andere echte en onechte tweeklanken worden gekenmerkt door een lagere articulatiemoeilijkheidsgraad, wat voornamelijk te danken is aan het feit dat de klinkers waaruit die tweeklanken bestaan, ten minste gedeeltelijk voorkomen in het fonetische systeem van het Pools. Daardoor is het voor Poolse sprekers over het algemeen gemakkelijker om tweedelige klinkercomplexen te vormen op basis van deze klinkers.

Maar behalve de systematische verschillen op vocalisch gebied tussen het Pools en Nederlands en verschillende articulatorische moeilijkheidsgraad van afzonderlijke tweeklanken, spelen de orthografische invloeden een rol. In eerste instantie gaat het er vanzelfsprekend daarom dat meerdere klinkerletters naast elkaar in het Pools minder gewoonlijk zijn, en indien ze wel voorkomen, hebben we vaak te maken met een lettergreepgrens ertussen. Daarom hebben we vaak te maken met de spellingsuitspraak: de Poolstaligen spreken elke klinkerletter als een aparte klinker uit, waardoor de tweeklank niet tot stand komt. Een andere manier waarop de Poolstaligen omgaan met ongewoon veel klinkerletters naast elkaar, is deletie – met als resultaat dat sommige klinkerletters niet gerealiseerd worden, waardoor de tweeklank ook verdwijnt. Nog een andere fout die regelmatig in verband met de uitspraak van tweeklanken voorkomt, is een overdreven realisatie van [v] in de uitspraak onder invloed van het grafeem <w>, dat we hebben in de notatie van de echte tweeklank [ɔu] (<ouw>, <auw>) en de onechte tweeklank [iy] (<ieuw>) en [ey] (<eeuw>). Om deze reden is het van groot belang om de leerders te helpen wennen aan het bestaan van klinkerlettercomplexen die gebruikelijk zijn in de Nederlandse spelling en laten zien hoe ze deze de uitspraak moeten kunnen realiseren. Het wordt des te belangrijker dat veel lesmateriaal voor uitspraaktraining gebaseerd is op een combinatie van geschreven en gesproken oefenmateriaal, waardoor het onvermijdelijk is om de spelling aan de juiste uitspraak te koppelen (en ook de uitspraak aan de spelling).

Het volgende belangrijke aspect waarmee rekening moet worden gehouden in het onderwijs van de uitspraak van de Nederlandse tweeklanken, zijn cross-linguïstische invloeden. Deze invloeden zijn lastiger te voorspellen omdat ze vaak persoonlijk gebonden zijn, maar het Nederlands is in Polen vaak een L3 of L4-taal en veel leerders hebben eerst Engels en Duits geleerd, wat wel invloed heeft op hun Nederlandse uitspraak. Het betreft soms afzonderlijke klanken en soms zelfs hele woorden die in de West-Germaanse talen op elkaar

lijken en om die reden door de studenten zoals in het Duits of Engels worden uitgesproken. Het is aan te raden om kennis te hebben van de vreemde talen die de leerders voor het Nederlands hebben geleerd om bijvoorbeeld de belangrijkste verschillen en overeenkomsten tussen de klanksystemen van het Nederlands, Duits, en Engels te integreren in de les.

De laatste belangrijke kwestie is de invloed van individuele factoren op het onderwijsproces. Naast de bovengenoemde invloeden van andere vreemde talen die de leerder kent, is ook de herhaling van fouten van een bepaald type in de uitspraak van bepaalde proefpersonen vast te stellen. Bijvoorbeeld, terwijl fouten in de vorm van substitutie van [ɛi] door [aj] of [œy] door [ʊ + j] bij veel proefpersonen voorkwamen, hadden we in de uitspraak ongeveer 10% van de proefpersonen fouten die duidelijk geïndividualiseerd waren. Daarom is het ook de moeite waard om in het onderwijsproces aandacht te besteden aan persoonsgebonden fouten door bijvoorbeeld individuele uitspraakopnames van de leerders te analyseren.

Al met al vormen de Nederlandse echte en onechte tweeklanken een heel interessant probleem voor zowel fonetisch onderzoek als voor de uitspraaktraining aan Poolstalige studenten Nederlands. Tot slot moet worden opgemerkt dat de uitgevoerde studie niet uitputtend is – wat verder onderzocht kan worden, is bijvoorbeeld de kwestie van perceptie van Nederlandse tweeklanken door Poolstaligen. Zo'n onderzoek zal zeker waardevolle inzichten brengen in het veld van systematische, individuele en cross-linguïstische factoren in het uitspraakonderwijs. Een vergelijkende studie lijkt ook een interessant onderzoeksperspectief te bieden om o.a. antwoord te geven op de vraag, welke fouten in de uitspraak van tweeklanken als typisch Pools beschouwd mogen worden en welke fouten zijn gemeenschappelijk voor een bredere groep leerders van het Nederlands.

REFERENTIES

- Booij, G. E., Kerstens, J. G., & Verkuyl, H. J. (1980). *Lexicon van de taalwetenschap*. Het Spectrum.
- Bussmann, H., Kazzazi, K., & Trauth, G. (2006). *Routledge dictionary of language and linguistics*. Routledge.
- Cohen, A., Ebeling, C. L., Fokkema, K., & Holk, A. G. van (1969). *Fonologie van het Nederlands en het fries: Inleiding tot de moderne klankleer*. Martinus Nijhoff.
- Czerwonka, Z. (2016). Die graphemisch-perzeptive Interferenz aus dem Deutschen (als L1 oder L2) als Problem beim Ausspracheerwerb im Niederländischen. *Studia Translatorica*, 7, 211–219.

- Czerwonka-Wajda, Z. (2022). *Wymowa niderlandzkich samogłosek przez osoby polskojęzyczne. Teoria, praktyka, dydaktyka*. Oficyna Wydawnicza ATUT.
- Czerwonka-Wajda, Z. (2023). Waar oude gebouwen staan en mooie bomen groeien onder de blauwe hemel... Niderlandzkie dyftongi i połączenia samogłoskowe w wymowie osób polskojęzycznych uczących się języka niderlandzkiego. *Linguistische Treffen in Wrocław*, 24(2), 359–373. <https://doi.org/10.23817/lingtreff.24-25>
- Gilakjani, A., & Ahmadi, M. (2011). Why is pronunciation so difficult to learn? *English Language Teaching*, 4, 74–83. <https://doi.org/10.5539/elt.v4n3p74>
- Kostecká, M. (2016). De struikelblokken van de uitspraak van het Nederlands bij Tsjechische studenten. *Roczniki Humanistyczne*, 64(5S), 83–93. <http://doi.org/10.18290/rh.2016.64.5s-6>
- Oostendorp, M. van. (2013, 19 mei). Klankencyclopedie van het Nederlands (37): [au]. *Neerlandistiek. Online tijdschrift voor de Nederlandse taal- en letterkunde*. <https://neerlandistiek.nl/2013/05/klankencyclopedie-van-het-nederlands-37-au>
- Rietveld, A. C. M., & Heuven, V. J. van (2001). *Algemene Fonetiek*. Coutinho.
- Stroop, J. (2006). Van dialect naar ABN naar Poldernederlands; over ontstaan en opkomst en verloop van onze omgangstaal. In N. van der Sijs, J. Stroop & F. Weerman (red.), *Wat iedereen van het Nederlands moet weten en waarom* (pp. 55–65). Bert Bakker.
- Toorn, M. C. van den (1973). *Nederlandse taalkunde*. Aula.
- Tworek, A. (2012). *Einführung in die deutsch-polnische vergleichende Phonetik*. Neisse-Verlag.